

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA INTERNATSIONAL SO‘ZLARNING QO‘LLANISH DOIRALARI VA SOHALARI

Xoliqova Dilnoza Musurmon qizi,

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Umumiy tilshunoslik kafedrası katta o‘qituvchisi

+998 88 170 05 21,

E-mail: khdilnozm@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu tadqiqotda ingliz va o‘zbek tillarida internatsional so‘zlarning qo‘llanish doiralari va sohalari keng qamrovli tahlil qilingan. Globalizatsiya jarayonlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi va xalqaro aloqalarning kengayishi natijasida ingliz tilidan o‘zbek tiliga o‘tgan so‘zlar soni keskin oshgan. Tadqiqot metodologiyasiga so‘z yaratish jarayonlarining taqqosiy tahlili, korpus lingvistikasi usullari va semantik tahlil kiradi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, internatsional so‘zlar asosan texnologiya, biznes, ta‘lim, media va yoshlar madaniyati sohalarida qo‘llaniladi. O‘zbek tili bu so‘zlarni fonetik, morfologik va semantik jihatdan o‘zlashtiradi, ba‘zan esa mahalliy ekvivalentlarni afzal ko‘radi. Tadqiqotning amaliy ahamiyati tarjimachilar, tilshunoslar va til siyosati mutaxassisleri uchun qimmatli bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: *internatsional so‘zlar, o‘zlashtirish, til kontakti, globalizatsiya, lingvokulturologiya, ingliz tilidan olingan so‘zlar, semantik o‘zgarishlar.*

ABSTRACT

This study provides a comprehensive analysis of the scope and domains of international words in the English and Uzbek languages. As a consequence of globalization processes, the advancement of information and communication technologies, and the expansion of international relations, the number of loanwords integrated from English into Uzbek has increased dramatically. The research methodology incorporates a comparative analysis of word-formation processes, corpus linguistics methods, and semantic analysis. The findings indicate that international words are predominantly utilized in the fields of technology, business, education, media, and youth culture. The Uzbek language adapts these words phonetically, morphologically, and semantically, while occasionally prioritizing native equivalents. The practical significance of this study offers valuable insights for translators, linguists, and language policy experts.

Keywords: *international words, borrowing, language contact, globalization, linguaculturology, English loanwords, semantic shifts.*

KIRISH

XXI asrda globalizatsiya jarayonlari barcha sohalarda, jumladan, tilshunoslik sohasida tubdan o'zgarishlar keltirib chiqarmoqda. Ingliz tili dunyoning global tili sifatida xalqaro muloqot, ilm-fan, texnologiya va biznesning asosiy vositasiga aylanib ulgurdi. Bu jarayon natijasida ko'plab tillar, jumladan, o'zbek tili, ingliz tilidan ko'plab so'zlarni o'zlashtirmoqda. Ingliz va o'zbek tillari turli til oilalariga mansub: ingliz tili hind-yevropa til oilasining german guruhiga, o'zbek tili esa turkiy til oilasiga kiradi. Bu til oilalari o'rtasida leksik va grammatik jihatdan umumiy ildizlar deyarlik mavjud emas, biroq zamonaviy o'zbek tili ingliz tilidan olingan so'zlarni faol o'zlashtirmoqda va bu jarayon o'zbek tilining leksik tizimini boyitmoqda.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi ingliz va o'zbek tillarida internatsional so'zlarning qo'llanish doiralari, ularning o'zlashtirish xususiyatlarini va sohalar bo'yicha taqsimotini o'rganishdir. Tadqiqot vazifalariga internatsional so'zlarning lingvistik xususiyatlarini tahlil qilish, o'zbek tilida inglizcha olingan so'zlarning fonetik, morfologik va semantik o'zgarishlarini o'rganish, internatsional so'zlarning qo'llanish sohalarini aniqlash hamda ikki tildagi internatsional so'zlarning konseptual farqlarini taqqoslash kiradi. Tadqiqot ob'ekti ingliz va o'zbek tillarida qo'llanilayotgan internatsional so'zlar, tadqiqot predmeti esa internatsional so'zlarning qo'llanish doiralari, o'zlashtirish jarayonlari va sohalar bo'yicha taqsimotidir.

Tadqiqot manbalari va metodikasi.

Tadqiqot so'nggi besh yilda chop etilgan tilshunoslikka oid ilmiy maqolalar va monografiyalar, zamonaviy o'zbek va ingliz tilining izohli lug'atlari, o'zbek tilidagi ommaviy axborot vositalari, ilmiy adabiyotlar va internet-resurslar matnlari hamda yoshlar tilidan olingan so'zlar va ijtimoiy tarmoqlar matnlari kabi turli manbalarga asoslangan. Tadqiqotda taqqosiy tahlil usuli, korpus linguistikasi usullari, semantik tahlil, sotsiolingvistik kuzatish va deskriptiv usul qo'llanilgan. Taqqosiy tahlil usuli orqali ingliz va o'zbek tillaridagi internatsional so'zlarning taqqosiy o'rganilishi amalga oshirildi. Korpus linguistikasi usullari yordamida katta hajmdagi matnlar korpusini tahlil qilish orqali so'zlarning qo'llanish chastotasi aniqlangan. Semantik tahlil so'zlarning ma'no o'zgarishlarini o'rganishga xizmat qildi. Sotsiolingvistik kuzatish turli ijtimoiy guruhlarda so'zlarning qo'llanilishini kuzatishni ta'minladi. Deskriptiv usul til hodisalarini tavsiflash va tasniflash uchun qo'llanildi.

Tadqiqot tayyorgarlik bosqichida ilmiy adabiyotlar tahlili va terminologik bazani shakllantirish, materiallarni yig'ish bosqichida korpus matnlarini yig'ish va tizimlash, tahlil bosqichida fonetik, morfologik va semantik tahlil o'tkazish hamda

umumlashtirish bosqichida natijalarni umumlashtirish va xulosalar chiqarish ketma-ketligida o'tkazildi.

Natijalar.

Ingliz tilidan o'zbek tiliga o'tayotgan so'zlar fonetik jihatdan o'zgarishlarga uchraydi. Ingliz tilida mavjud bo'lib, o'zbek tilida yo'q bo'lgan tovushlar o'zbek fonetik tizimiga moslashtiriladi. Masalan, inglizcha «computer» so'zi o'zbek tilida «kompyuter» shaklida o'zlashtirilgan bo'lib, fonetik jihatdan /kəmp'ju:tər/ tovushlanishidan /kom'pju:ter/ tovushlanishiga o'zgaradi. Shuningdek, «business» so'zi /'bɪznəs/ tovushlanishidan /biz'nes/ shaklida, «marketing» so'zi /'mɑ:rkɪtɪŋ/ tovushlanishidan /mar'keting/ shaklida o'zlashtirilgan. Ingliz tilidagi /θ/ va /ð/ tovushlari o'zbek tilida yo'qligi sababli «think» so'zi «sink» shaklida fonetik o'zgarishga uchraydi. Ingliz tilidagi qisqa va uzun unlilar farqi o'zbek tilida yo'qoladi.

Jadval 1. Fonetik moslashtirish misollari

Table

Inglizcha original	O'zbekcha o'zlashtirish	Fonetik o'zgarish
computer	kompyuter	/kəmp'ju:tər/ → /kom'pju:ter/
business	biznes	/'bɪznəs/ → /biz'nes/
marketing	marketing	/'mɑ:rkɪtɪŋ/ → /mar'keting/
internet	internet	/'ɪntənet/ → /in'ternet/
software	dasturiy ta'minot	To'liq tarjima

O'zbek tili agglutinativ til bo'lib, so'zlarga qo'shimchalar qo'shish orqali grammatik kategoriyalarni ifodalaydi va ingliz tilidan olingan so'zlar ham bu qoidaga bo'ysunadi. Masalan, inglizcha «globalization» so'zi o'zbek tilida «global» asosiga «lash» fe'l yasovchi qo'shimchasi va «uv» ot yasovchi qo'shimchasi qo'shilgan holda «globallashuv» shaklida yasaladi. Inglizcha «modernization» so'zi o'zbek tilida «zamonaviy» mahalliy ildiziga «lashtirish» fe'l yasovchi qo'shimchasi qo'shilgan holda «zamonaviylashtirish» shaklida yasaladi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, internatsional so'zlar asosan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, biznes va iqtisodiyot, ta'lim va ilm-fan, media va ko'ngilochar sohalar hamda yoshlar madaniyatida qo'llaniladi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasi eng ko'p internatsional so'zlarni o'z ichiga olgan soha hisoblanadi va globalizatsiya jarayonlari hamda raqamli texnologiyalar tufayli yangi terminlar doimiy ravishda o'zbek tiliga o'tmoqda. «Computer» so'zi o'zbek tilida «kompyuter» shaklida o'zlashtirilgan bo'lib, «hisoblash mashinasi» mahalliy ekvivalenti kam ishlatiladi. «Software» so'zi «dasturiy ta'minot» shaklida, «hardware» so'zi «apparat ta'minot» shaklida, «internet» so'zi «o'zaro tarmoq» mahalliy ekvivalenti kam ishlatilishi sababli to'g'ridan-to'g'ri «internet» shaklida o'zlashtirilgan. «Smartphone» so'zi «smartfon» yoki «aqlli telefon» shaklida, «application» so'zi «ilova» yoki «app» shaklida, «website» so'zi «veb-sayt» yoki qisqacha «sayt» shaklida qo'llaniladi.

Jadval 2. AKT sohasidagi internatsional so'zlar

Ingilizcha	O'zbekcha	Mahalliy ekvivalent
computer	kompyuter	hisoblash mashinasi (kam ishlatiladi)
software	dasturiy ta'minot	-
hardware	apparat ta'minot	-
internet	internet	o'zaro tarmoq (kam ishlatiladi)
smartphone	smartfon / aqlli telefon	-
application	ilova / app	dastur
website	veb-sayt	sayt
download	yuklab olish	-
upload	yuklash	-
login	kirish	-
password	parol	-

Biznes va iqtisodiyot sohasida O'zbekiston iqtisodiyotining global iqtisodiy tizimga integratsiyasi natijasida ingliz tilidan olingan so'zlarning soni oshmoqda. «Business» so'zi «biznes» shaklida umumiy tadbirkorlik ma'nosida, «marketing» so'zi «marketing» yoki «bozor tadqiqoti» shaklida bozor o'rganish ma'nosida, «management» so'zi «menejment» yoki «boshqaruv» shaklida tashkilot boshqaruvi

ma'nosida qo'llaniladi. «Manager» so'zi «menejer» yoki «boshqaruvchi» shaklida rahbar ma'nosida, «startup» so'zi «startap» shaklida yangi biznes loyiha ma'nosida, «investment» so'zi «investitsiya» yoki «sarmoya» shaklida moliyaviy sarmoya ma'nosida, «brand» so'zi «brend» shaklida savdo belgisi ma'nosida qo'llaniladi.

Ta'lim va ilm-fan sohasida, ayniqsa oliy ta'limda, ingliz tilidan olingan akademik so'zlar keng qo'llaniladi. «Academic» so'zi «akademik» yoki «ilmiy» shaklida ilmiy faoliyat ma'nosida, «research» so'zi «tadqiqot» yoki «izlanish» shaklida ilmiy izlanish ma'nosida, «university» so'zi «universitet» shaklida oliy o'quv yurti ma'nosida, «campus» so'zi «kampus» shaklida universitet hududi ma'nosida, «lecture» so'zi «leksiya» yoki «ma'ruza» shaklida o'qitish shakli ma'nosida, «seminar» so'zi «seminar» shaklida ilmiy majlis ma'nosida, «thesis» so'zi «tezis» yoki «dissertatsiya» shaklida ilmiy ish ma'nosida, «plagiarism» so'zi «plagiat» shaklida o'g'irlash ma'nosida, «curriculum» so'zi «o'quv dasturi» shaklida, «credit» so'zi «kredit» shaklida o'quv birligi ma'nosida qo'llaniladi.

Jadval 3. Biznes sohasidagi internatsional so'zlar

Inglizcha	O'zbekcha	Qo'llanish doirasi
business	biznes	umumiy tadbirkorlik
marketing	marketing / bozor tadqiqoti	bozor o'rganish
management	menejment / boshqaruv	tashkilot boshqaruvi
manager	menejer / boshqaruvchi	rahbar
startup	startap	yangi biznes loyiha
investment	investitsiya / sarmoya	moliyaviy sarmoya
startup	startap	yangi biznes
brand	brend	savdo belgisi
PR (Public Relations)	PR / ommaviy nisbatlar	ommaviy aloqalar

Media va ko'ngilochar sohasi yangi so'zlarni tez o'zlashtiradigan sohalardan biri hisoblanadi. «Blog» so'zi «blog» shaklida onlayn kundalik ma'nosida, «blogger» so'zi «blogger» shaklida blog yozuvchisi ma'nosida, «vlog» so'zi «vlog» shaklida

video blog ma'nosida, «influencer» so'zi «influencer» yoki «ta'sirchi» shaklida ijtimoiy tarmoq shaxsi ma'nosida, «stream» so'zi «strim» shaklida jonli efir ma'nosida, «podcast» so'zi «podkast» shaklida audio dastur ma'nosida, «content» so'zi «kontent» yoki «tarkib» shaklida mazmun ma'nosida, «viral» so'zi «viral» shaklida tez tarqaluvchi ma'nosida, «trending» so'zi «trenddagi» yoki «mashhur» shaklida ommabop ma'nosida qo'llaniladi.

Yoshlar madaniyatida internatsional so'zlar alohida o'rin egallaydi. «Cool» so'zi «kul» shaklida zo'r yoki ajoyib ma'nosida, «okay» yoki «OK» so'zi «okay» shaklida mayli yoki rozi ma'nosida, «bye» so'zi «bay» shaklida xayr ma'nosida, «sorry» so'zi «sori» shaklida kechirim ma'nosida, «party» so'zi «partiy» yoki «ziyofat» shaklida ziyofat ma'nosida, «fun» so'zi «fun» yoki «zavqli» shaklida qiziqarli ma'nosida, «happy» so'zi «xeppi» yoki «baxtli» shaklida baxtli ma'nosida, «love» so'zi «love» yoki «sevgi» shaklida sevgi ma'nosida, «friend» so'zi «friend» yoki «do'st» shaklida do'st ma'nosida qo'llaniladi.

Internatsional so'zlar o'zbek tiliga o'tganda semantik jihatdan o'zgarishlarga uchraydi. «Actual» so'zi ingliz tilida haqiqiy yoki amaldagi ma'nosida bo'lsa, o'zbek tilida «aktual» shaklida dolzarb ma'nosida ishlatiladi va bu ma'no o'zgarishidir. «Intelligent» so'zi ingliz tilida aqli yoki intellektual ma'nosida bo'lsa, o'zbek tilida «intelligent» shaklida zakovatli ma'nosida toraygan ma'noda ishlatiladi. «Privacy» so'zi ingliz tilida shaxsiy hayot yoki maxfiylik ma'nosida bo'lsa, o'zbek tilida shaxsiy daxlsizlik ma'nosida to'liq ekvivalent yo'q. «Self-made» so'zi ingliz tilida o'zi yetakchi bo'lgan ma'nosida bo'lsa, o'zbek tilida o'z kuchi bilan muvaffaqiyatga erishgan ma'nosida uzun tavsif shaklida ifodalanadi. «Business» so'zi ingliz tilida biznes yoki tadbirkorlik ma'nosida bo'lsa, o'zbek tilida «biznes» shaklida toraygan ma'noda ishlatiladi.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, o'zbek va ingliz tillarida internatsional so'zlarning qo'llanishida grammatik integratsiya, sintaktik joylashuv va kultural konnotatsiya farqlari mavjud. Ingliz tilida so'zlar grammatik jihatdan mustaqil bo'lsa, o'zbek tilida ular so'z yasaliş qoidalariga bo'ysunadi. Masalan, ingliz tilida «I use computer» va «I use computers» gaplarida ko'plik -s qo'shimchasi qo'shiladi, o'zbek tilida esa «Men kompyuterdan foydalanaman» va «Men kompyuterlardan foydalanaman» gaplarida ko'plik -lar qo'shimchasi qo'shiladi.

Ingliz tili SVO (Subject-Verb-Object) tartibiga, o'zbek tili esa SOV (Subject-Object-Verb) tartibiga ega. Masalan, ingliz tilida «The manager manages the business» gapida so'z tartibi sub'ekt-fel-ob'ekt bo'lsa, o'zbek tilida «Menejer biznesni boshqaradi» gapida so'z tartibi sub'ekt-ob'ekt-fel shaklida o'zgaradi.

Ba'zi internatsional so'zlar turli madaniyatlarda turli ma'nolarni anglatadi. Masalan, «privacy» konsepsiyasi ingliz tilida keng ma'noda shaxsiy hayot va ma'lumotlar maxfiylik ma'nosida, o'zbek tilida esa torroq ma'noda shaxsiy daxlsizlik ma'nosida tushuniladi.

Muhokama.

Tadqiqot natijalari ko'rsatdiki, internatsional so'zlar o'zbek tiliga ijobiy va salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ijobiy ta'sirlarga leksik boylikning oshishi, yangi tushunchalar uchun so'zlarning paydo bo'lishi, xalqaro muloqotning osonlashishi, umumiy terminologiyaning shakllanishi hamda ilm-fan va texnologiya taraqqiyoti uchun yangi kashfiyotlar terminologik bazasi kiradi. Salbiy ta'sirlarga tilning xomutlanishi xavfi, mahalliy so'zlarning yo'qolishi, til sifatining pasayishi, grammatik qoidalar buzilishi hamda madaniy identitetning yo'qolishi xavfi va milliy tafakkurning o'zgarishi kiradi.

O'zbek tili ingliz tilidan olingan so'zlarni o'zlashtirishda to'g'ridan-to'g'ri o'zlashtirish, mahalliy ekvivalentlar yaratish va oraliq tillar orqali o'zlashtirish strategiyalaridan foydalanadi. To'g'ridan-to'g'ri o'zlashtirish strategiyasiga «kompyuter», «internet», «marketing» kabi so'zlar misol bo'lib, bu strategiyaning afzalligi tez qabul qilish va xalqaro tushunarlilik, kamchiligi esa fonetik moslashish muammolari. Mahalliy ekvivalentlar yaratish strategiyasiga «smartphone» so'zining «aqlli telefon» shaklida, «software» so'zining «dasturiy ta'minot» shaklida o'zlashtirilishi misol bo'lib, bu strategiyaning afzalligi tilning tabiiy rivojlanishi va madaniy moslashuv, kamchiligi esa xalqaro muloqotda tushunmovchilik. Rus tilidagi variantlarni o'zlashtirish strategiyasiga «globalizatsiya» so'zi rus tilidan olingan varianti va «globalashuv» so'zi o'zbek tilida yaratilgan varianti misol bo'lib, ba'zan rus tilidagi variantlar kuchliroq o'rin oladi.

O'zbekistonda til siyosati sohasida internatsional so'zlarning qo'llanishi muhim ahamiyatga ega va davlat tilining rivojlanishi hamda xalqaro integratsiya o'rtasidagi muvozanatni saqlash lozim. Terminologik komissiyalar faoliyatini kuchaytirish, mahalliy ekvivalentlarni ishlab chiqish va ularni joriy etish, til sifatini nazorat qilish mexanizmlarini yaratish hamda ikki tillilik siyosatini rivojlantirish tavsiya etiladi.

XULOSA

Ushbu tadqiqot natijasida quyidagi xulosalar chiqarildi. Ingliz va o'zbek tillarida internatsional so'zlar asosan texnologiya, biznes, ta'lim, media va yoshlar madaniyati sohalarida qo'llaniladi va bu sohalarining global xarakterga ega bo'lishi hamda doimiy yangilanishlari sababli yangi terminlarga bo'lgan ehtiyoj oshmoqda. O'zbek tili ingliz tilidan olingan so'zlarni fonetik, morfologik va semantik jihatdan

o'zlashtiradi va fonetik moslashish, agglutinatív qo'shimchalarni qo'shish hamda ba'zan semantik torayish kuzatiladi. Internatsional so'zlarning qo'llanishida ikki til o'rtasida grammatik, sintaktik va kultural farqlar mavjud va bu farqlar tilshunoslik va tarjima nazariyasida hisobga olinishi lozim. O'zbek tili o'zlashtirishda to'g'ridan-to'g'ri qabul qilish, mahalliy ekvivalentlar yaratish va oraliq tillar orqali o'zlashtirish strategiyalaridan foydalanadi. Globalizatsiya sharoitida internatsional so'zlarning o'zbek tiliga ijobiy va salbiy ta'sirlarini muvozanatlash lozim va bu til siyosati hamda terminologiya ishlab chiqish orqali amalga oshirilishi mumkin.

Tadqiqot amaliy ahamiyatga ega bo'lib, tarjimachilar, tilshunoslar, til siyosati mutaxassislari va o'qituvchilar uchun foydali ma'lumotlar beradi. Kelajakda batafsil korpus tadqiqotlari o'tkazish va sohalar bo'yicha terminologik lug'atlar yaratish maqsadga muvofiqdir.

REFERENCES:

1. Aliyeva R, Samadova V. Linguocultural Aspects of English Loanwords in Uzbek. *Ustozlar uchun*. 2025;85(4):77-82.
2. Challenges in Translating International Words from English into Uzbek and Russian. *Western European Studies*. 2025;3(3):106.
3. Conceptual Differences of English and Uzbek Values in Linguistics. *Lingvospektr.uz*. 2025.
4. Ha TT. A Survey Study on English Vocabulary Learning Strategies. *Global Academic Journal of Linguistics and Literature*. 2024;6(2):60-65.
5. Karimova SE. Differences Between English and Uzbek in Learning. *Ustozlar uchun*. 2025;79(1):76-78.
6. Linguistic Analysis of Borrowed English Words in Uzbek Language. *Phoenixpublication.net*. 2025.
7. Normurodov S. Международные слова и способы их ассимиляции в узбекском языке. *Inscience.uz*. 2024.
8. Semantic Shifts of English Loanwords in the Uzbek Language. *SJII Journal*. 2025.
9. Shikib MA. Functioning of English Borrowed Words in Uzbek and Dari Written Sources. *British Journal of Global Ecology and Sustainable Development*. 2025;36:1-4.
10. The Development of Academic Vocabulary in International Foundation Students' Assessed Academic Writing. *ERIC Full Text*. 2021.
11. The Development of Academic Vocabulary in International Foundation Students. *OJED*. 2021.

12. The Influence of English Loanwords on the Modern Uzbek Language. Wojsjournals.com. 2024.
13. The Usage of English Borrowing Words in Uzbek Language. Zenodo Records. 2024.
14. Uzbek Speech and Language Development. Bilinguistics.com. 2022.
15. Исмадова Ю. Асарни бошқа миллий заминга кўчиришда таржимон шахсининг роли. Иностранная филология: язык, литература, образование. 2018;3(2):67.
16. Международные слова и способы их ассимиляции в узбекском языке. Inlibrary.uz. 2024.